GEMERTS DIALECT

door Wim Vos

Ongeveer anderhalf jaar geleden, op 28 september 1982, kreeg ik van Mevr. W.J. Delisse, Handelsesteeg 25, Gemert, een aantal woorden en uitdrukkingen. Door de publikatie van het omvangrijk materiaal van Jan van Berlo en het commentaar daarop zijn haar aantekeningen tot nu toe blijven liggen. Bovendien verschijnt Gemerts Heem maar vier keer per jaar."Mâr wa in 't fat sit ferzüjrt nie", moeten we maar denken.
Om het materiaal wat gemakkelijker toegankelijk te maken, heb ik het alfabetisch geordend. Indien een woord ook voorkwam in de onvolprezen 'Gemertse Woordenlijst' van Martien van der Wijst, heb ik dat vermeld met de daar gegeven betekenis.
De bedoeling van dit artikel, trouwe lezer, is natuurlijk zo als altijd, dat U commentaar en aanvullingen geeft, hoe meer hoe beter.
Bij deze mijn hartelijke dank aan Mevr. Delisse. Moge haar voorbeeld nog door velen gevolgd worden!

GW = Gemertse Woordenlijst, door M.A. van der Wijst, Gemerts Heem, winter 1975 - '76, febr. 1976, nr. 61.

A

aawbètte: ww, 1. zeuren, zaniken(vgl. zánnikke). Vgl. GW, p. 10: aaw bèt: kletser. 2. Volgens mij wordt het woord ook gebruikt in de betekenis van 'schertsen'.
aetenskèske: zn o, provisiekastje.
aflèèj: zn m, afscheid van vrienden als men als jonge man "vûr vaast nô de maajt chong".
afskippere: ww, afschepen, afwijzen.
afspiekke: ww, iemand de waarheid zeggen?
Van dit woord ben ik eerlijk gezegd niet zeker. Gaarne inlichtingen van de lezers!

åkkerdeere:ww, goed overweg kunnen met elkaar. Vgl. GW, p. 11: in vrede leven. Ze kanne gowt åkkerdeere.
ånbénge: ww, binden van gemaaid koren? Gaarne inlichtingen.
ånrikkemendeere: ww, aanraden. Vgl. GW, p. 12: ånkommendeere: aanbevelen.

B

bajbeskèèje: ww, nadere conditie stellen.
Baj 'ne kòwp 'r iejt bajbeskèèje.
Graag inlichtingen over dit woord!
bajpöötе: ww, bijschenken van koffie. Vgl. pöötе.
begaaje: ww, verkeerd doen. D'n dieje hé-g-'t begaajt: heeft het verkeerd gedaan. Vgl. GW, p. 14: bederven. Van Dale, Groot Woordenboek der Nederlandse Taal, 1961, 8ste druk, p. 208: begaaien: (Z.-Ned., gew. van kleine kinderen),bevuilen, bedoen.
bestaojte: ww, iemand prijzen of roemen, kwasi of gemeend. Vgl. staojte.
bietje: zn o, beetje. Alle bietjes hèlpe,zî de much, èn piste in de zae.
blåkke: zn m, buitenshuis. In: t'm blåkke gôn: er op uit trekken. Vgl. Gw, p. 16, ten blakke komme: er op uit trekken.
boordeknûpke: zn o, boordeknoopje. Vrawvòllek is krèk az 'n boordeknûpke: ze zitte aalt in de weech, mår ge kaant se nie misse.
braanthoek: zn m, hoekje onder het 'aetenskèske', begin van deze eeuw. Vgl. GW, p. 17:braanthool: ruimte bij haardvuur om o.a. turf te bewaren.

D

deeke: zn v, deken. Saome onder 'n deeke, kriejge dezèlvde streeke. Gezegd van man en vrouw, zo ongeveer: twee handen op een buik.
doffe: ww, stompen. Vgl. Gw, p. 19: slaan met vuist.
drabbik: zn m, slijk, modder. Vgl. GW, p. 19: drabbek: modder.
dûrslåch: zn m, vergiet. Vgl. GW, p. 20. Vgl. vergiet.
dwéngere: ww, jengelen.

F

fik: zn m, 1. soort hond. 2. wellustig iemand: 'nen haete fik.

G

getaajt: volt.dlw., In: iejt chetaajt hébbe: iets van plan zijn. Vgl. GW, p. 24: getèèit.

H

haom: zn m, haam van het paard,leren of houten juk om de hals van een trekpaard, gareel. In het Nederlands is het woord onzijdig. In d'n haom hange = hard werken, volgens Martien v.d. Boom.
Dûr d'n haom kiejke: hard werken. Mevr. Delisse wist niet zeker of deze uitdrukking ook in Gemert voorkwam. Volgens haar aantekeningen wel in Deurne.

hê: tussenw., hê. Hê, zî d'm bowr as ie geskeete hê.

hêrfsthântje: zn o, aankomende jongeman (Spottend). Hêrfsthântjes waore ânkômmende joong die pas gonge bürte (en dus nog niet serieus werden genomen door de huwbare boeredochters). Om hen te pesten zeiden de meisjes: "Luste gâllie 'nem bôtterham mî saojker?"

heufhôf: zn m, groententuin. Vgl. heuve.

heuve: ww, in de tuin werken, speciaal zaaien. Vgl. GW,p.28.

hommich: bn, voldoende gevoel van eigenwaarde hebbend, verwaand. Ons Ketô is hommich chenôch: die gî nie mî d'n ûrsten d'm bêêste mee(d.i. met de eerste de beste, maar ongewenste vrijer).

höörke: ww, uithoren. Vgl. aojthöörke: uithoren.

K

kêldich: bn, klam.

kiew: zn , gil, schreeuw. Vgl. kiewe. Iedder kêênde z'nen aajge kiew (roep die voor hem bestemd was en die gebruikt werd door het vrouwvolk om de mannen tegen etenstijd van het veld naar huis te roepen).

kiewe: ww, op een typische manier luid gillen door vrouwen om het mansvolk op het veld te verwittigen dat het bv. etenstijd is. Iemmes nô haojs kiewe. Vgl.GW, p. 32:(iemand) aanroepen met soort jodelgeluid.

klompelapper: zn m, verwaand persoon?? Graag inlichtingen! Vgl. sêpskejter.

krêngele: ww, wringen. Ergens tussen door wringen, door 'n menigte, bv. Vgl. GW, p. 36. Vgl. vrêêle.

krêts: zn , schurft. Krêts ên skörft iz 't sêlvde: Je moet niet zo nauw kijken (bv. als per ongeluk de gebruikte kopjes aan tafel verwisseld worden).

M

moej: zn v, tante, maar dan achter de voornaam. Hannemoej: tante Hanne. Vgl. Janoom: Oom Jan. Vgl. moet.

moet: zn v, tante, vgl. moej. GW, p. 42.

müjk: zn v, verzameling, o.a. noten, meestal ergens verstopt,

vgl. GW, p. 43, ook van appels.
Die hé érges nóg wél 'n goej müjk sitte (een erfenis die niemand weet).
Volgens de Heer J. Maas en Mevr. A. Maas-Moors, Burg.Rietmanstraat, ook: maojkske.
müjre: ww, 1. troebel maken van water. Vgl. GW,p.43. 2.troebel zijn van water: 't müjrt: het water is troebel, bv. van de Pîlse Lôwp. As de loocht müjrt, kriedde onweer: Als de de lucht betrekt, is er onweer in aantocht.

N
naasie: zn v, volk, familie. De diej is nie van mân (meen) naasie (van mijn familie). Vgl. nôssie.
nôtsie: zn v, volk, familie.Dit is de uitspraak van mijn moeder (geb. 1900).

O
ôvverhôwp (boeren); ôvverhôôp (burgers): 1.onderste boven, in de war: ôvverhôwp gôje. 2. In: Ze ligge ôvverhôwp:ze hebben ruzie.
ôwch/ôôch: zn o, oog. Az ik ons Merie nie ha ên bèèj m'n ôwge nie, dan zaog ik chîn steek (bij wijze van spottend compliment. Vgl. vûrste deur.

P
pégge: zn mv, Vgl. GW, p. 48, 1. houten pennetjes waarmee leer onder de klompen wordt geslagen om er langer op te kunnen lopen. 2. (spottend) vingers. Gô ow vôl pégge 's waasse.
piejr: zn m, 1. Ge kiekt az 'ne piejr aojt 'n daojske (doosje). Dit zou worden gezegd tegen iemand die bleek ziet. Zou 'piejr' hier een verkorting kunnen zijn van 'pierlala'? Vgl. Van Dale, p. 1517:Pierlala, m. 1. de held in het bekende liedje: Pierlala lei in de kist met zijn billetjes bloot;-2. (Zuidn.) vreemd of wonderlijk persoon: een lange Pierlala; -3. grappige benaming voor de dood en de duivel. Vgl. hiermee het Gemertse gezegde:'nen düvvel aojt 'n daojske.
2. pier, regenworm; de gewone betekenis in het dialect.
pöö̈te: ww, (manier van) veel koffie drinken. Vgl. bajpöö̈te.

R
rákjèèn: zn v, iemand die veel van huis is (op rak is). Vgl. rák-kont.
rák-kont: zn v, iemand die veel van huis is. Vgl. rákjèèn.

rôbbel: zn v, Vgl. GW, p. 51, geribbeld wasbord.
raoke: ww, familie zijn, verwant zijn. Dè rákt állie nie: Dat is geen familie van jullie. Vgl. naasie, nôtsie.

S

sènt: zn m, cent. Dit werd gebruikt "az iemmes ow opdrèèjde" (zogenaamd complimenteerde), bv. A. Wa béénde gaj tôg 'n skôn dûrske! B. 'ne Sènt hébbe? (schampere reactie).
sèpskejter: zn m, iemand met veel inbeelding die echter niets presteert. Vgl. GW, p. 53, sèp: drop (snoep).

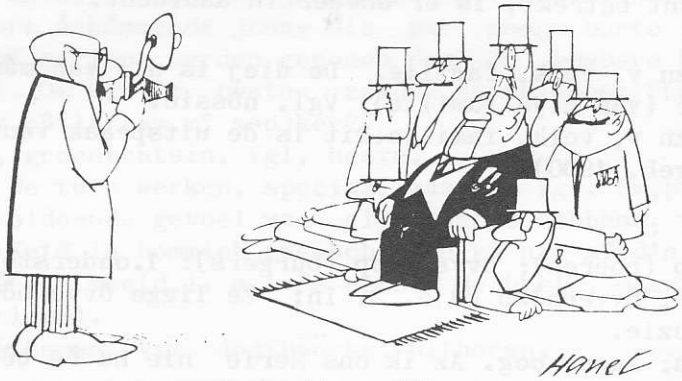

sèpskejters !?

sjieppe: ww, een geluid maken zoals twee broekspijpen van manchester (zwaar geribd katoenfluweel) die bij het lopen tegen elkaar wrijven.
skaw: bn, schunnig, schuin. Vgl. Woordenlijst Jan van Berlo, Gemerts Heem, Jrg. 24, 1982, nr. 4, p. 12, en GW, p. 54, skaw: gewaagd grappig (dè is 'n skaw êên).
skélft: zn v, hooizolder boven stal of schuur. Vgl. Van Dale p. 1755, schelf,schelfje, Zuidn.. Volgens Van Dale is het woord vrouwelijk. Van der Wijst in GW, p. 54 geeft het woordgeslacht van het Gemertse woord niet. Wie lezers?
skèrme: ww, manen tot voorzichtigheid. Wie van de lezers kan een voorbeeldzin geven?
skiejte: ww, het deksel van een 'rômkraojk' doen afvliegen met een luide knal, d.m.v. carbid(calciumcarbid, een verbinding van calcium en koolstof, een glanzend zwarte, metaalachtig uitziende massa;met water vormt het acetyleengas dat explosief is). Bij mijn weten gebeurde dit bij het 'tôffele' (volksgericht) en met oudejaarsavond.
In GW, p. 55 kan men nog diverse andere interessante betekenissen van 'skiejte' vinden.
skôn: bn, mooi, schoon. Ge béént sô skôn az 'n beskeete bôn (spottend compliment).

skrophool: zn o, vgl. GW, p. 56, gat in buitenmuur waardoor schrobwater naar buiten wordt geveegd.

skörft: zn o, schurft. Krèts èn skörft iz 't sèlvde: Je moet niet zo nauw kijken (bv. als aan tafel gebruikte kopjes verwisseld werden per ongeluk). Zie 'krèts'.

smiespele: ww, fluisteren tegen iemand zodat een derde niet kan horen dat er geroddeld wordt. Vgl. strissele.

staojte: ww, roepen, in de zin van pochen,etc. Ik kan 'r nie ôvver staojte. Vgl. GW, p. 59 lovend spreken. Vgl. bestaojte. Vgl. Van Dale, p. 1976, s.v. III stuiten, (stuitte, heeft gestuit), (onoverg.) (gew. in Z.-Ned.) pochen, bluffen, snoeven, opsnijden: hij stuit geweldig over zijn landerijen.

stèchele: ww, bekvechten. Vgl. GW, p. 59, redetwisten.

strissele: ww, fluisteren tegen iemand(om roddelpraat te verbergen. Vgl. smiespele.

T

tès: zn v, 1. (broek)zak, ook losse draagzak onder de rok van vrouwen. Vgl. GW, p. 62. 2. vrouw: 'n skaw tès, vrouw die gevat is, gewaagd grappig.

tèèrge: ww, pesten, sarren.

trubbel: zn m, narigheid, zorg. Vgl. GW, p. 64.

V

vaele: ww, 1. verdragen, verduren,dulden. Vgl. GW, p. 65: Ze kan nie veul van 'm vaele. 2. niet jaloers zijn op (vrijwel alleen gebruikelijk in de onbepaalde wijs, samen met 'kunnen'. Dè kan ik chowt faele: Ik ben daar niet jaloers op.

vèèl: bn, te koop. Iejt fèèl hèbbe:iets willen verkopen. Haj hé nôgal wa vèèl. Vgl. Kaschenâddes fèèl hèbbe: veel kapsones hebben.

veraachte: ww, te kort doen. Ge moet ow aajge nie veraachte. Klopt deze betekenis? Graag inlichtingen.

verdoole: ww, verdwalen. A. Wôr gôdde hèn? B. M'n neus noo, dè m'n gat nie verdôlt (schertsend, daar heb je niets mee te maken).

vergiet: zn m, vergiet. Vgl. dûrslâch, dat men niet zo vaak meer hoort.

vèsje: zn o, vestje. Dè 's ôk iejt fan lèk me vèsje: Dat is niks, waardeloos.

vrawvôllek: zn o, vrouwvolk. Vrawvôllek iz krèk az 'n boordeknûpke: ze zitte aalt in de weech, mâr ge kaant se nie misse. Vgl. GW, p. 67, vrullie.

vrêêjer: zn m, vrijer. 'ne lôsse vrêêjer vûr slès: 'n losvaste vrijer, nog niet gemeend.
vrêêls: ww, wringen (figuurlijk). Vgl. GW, p. 67: vervelend doen. Vgl. krêngele: wringen.
vûrste deur: zn v, voordeur. Az ik ons Merie nie ha ên de vûrste deur nie, dan moez ik aalt aachterum (spottend compliment). Vgl. ôwch, ôôch.

W

wêdde: ww, wedden. A. Wêdde? B. Nae, dê doen skôjers op 'n aaw zajssie (woordspeling op 'wètte': wetten, slijpen, van messen, etc.).
wêtte: ww, wetten, slijpen. Zie wêdde.
wit: bn, 1. wit (kleur). 2. In: 't Is wit tusse die twae: Ze kunnen goed met elkaar opschieten, ze mogen elkaar. Vgl. GW, p. 69, bevriend. Vgl. zwârt.

Z

zânnikke: ww, zeuren. Vgl. aawbètte.
zêêldeur: zn v, deur van de voorstal naar buiten ('t zêêldûrke). Vgl. GW, p. 70: zêildeur.
zîbbedeeske: zn o, kwezeltje (van vrouwen).
zoej: zn v, ondiep slootje,achter het huis, waardoor het afwaswater wegliep en 'bestierf' (in de grond wegzakte). Vgl. GW, p. 71: afvalwatergootje.
zwaevels: zn mv, 1.voorlopers van de lucifer. Vgl.Gw, p. 71: zwêêvelstok: zwavelstok,houtspaander met zwavel als voorloper van de lucifer. 2. Spaandertjes, die aangestoken in 't haardvuur, gebruikt konden worden om bijv. een pijp aan te steken.
zwârt: bn, 1. zwart (kleur). 2. In: 't Is swârt: ze hebben ruzie. Vgl. wit.
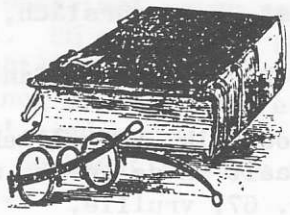
Nogmaals dank aan Mevr. Delisse en Martien v.d. Boom voor zijn hulp; én lezers: Graag zo veel mogelijk reacties.
Bij voorbaat dank.